

Sağlık turizminde TAT kullanımının tekrar ziyaret niyetine etkisi:**Balıca Mağarası örneği****The effect of CAM usage on revisit intention in health tourism: the case of Ballica Cave**

Gönderim Tarihi / Received: 03.02.2025

Cansu UZUN GÜRİPEK¹

Kabul Tarihi / Accepted: 01.08.2025

Doi: [10.31795/baunsobed.1632125](https://doi.org/10.31795/baunsobed.1632125)

ÖZ: Sağlık turizmi, seyahat motivasyonları arasında önemli bir alternatif turizm türü olarak öne çıkmaktadır. Termal turizm kapsamında yer alan bazı mağaralar, oksijen, nem ve temiz hava özellikleriyle speleoterapi adıyla tamamlayıcı ve alternatif tıp (TAT) uygulamaları açısından değerlidir. Bu çalışmada, sağlık turizmi çerçevesinde Ballica Mağarası'nı ziyaret edenlerin TAT'a yönelik tutum ve davranışlarının tekrar ziyaret niyetine etkisi incelenmiştir. Nicel yöntemlerden anket tekniği kullanılmış, veri toplama sürecinde tesadüfi olarak bazı katılımcılardan mağaranın sağlığa etkilerine dair bilgiler alınmıştır. Bu veriler nitel yöntemlerden görüşme tekniğiyle değerlendirilmiştir. Süreçte yeni bilgilerin ortaya çıkmasıyla araştırma karma yöntemle dönüşmüştür. Ballica Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyaret eden 408 kişiden anket, 57 kişiden ise tesadüfi görüşme yoluyla veri toplanmıştır. Nicel veriler güvenilirlik, faktör, frekans, yüzde, korelasyon ve regresyon analizleriyle incelenmiş; nitel veriler ise yorumlanmıştır. Nicel bulgulara göre modern tıptan memnuniyetsizlik ile tekrar ziyaret niyeti arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p=0,003$). Sağlığa bütüncül bakış [$0,382$ ($p\leq 0,01$)] ve tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış [$0,454$ ($p\leq 0,01$)] boyutlarıyla tekrar ziyaret niyeti arasında orta düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır. Bu sonuçlar, katılımcıların TAT kullanımını önemsediklerini ve modern tıptan genel olarak memnun olduklarını göstermektedir. Nitel bulgulara göre katılımcıların 37'si hastalık seyrinde geçici rahatlama, 19'u tamamen iyileşme yaşarken 2'si mağara tedavisinden fayda görmemiştir. Araştırma sonuçlarının sağlık turizmi sektörü ve yerel yönetimlere rehberlik etmesi, Ballica Mağarası özelinde bölgesel kalkınma stratejilerine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sağlık turizmi, Mağara turizmi, Speleoterapi, Tamamlayıcı ve alternatif tıp, Ballica Mağarası

ABSTRACT: Health tourism is a prominent form of alternative tourism. Certain caves within thermal tourism hold value for complementary and alternative medicine (CAM) practices, known as speleotherapy, due to their oxygen, humidity, and clean air features. This study examines how visitors' attitudes and behaviors toward CAM influence their intention to revisit Ballica Cave within the context of health tourism. A quantitative design employing a questionnaire was used, and during data collection, random participants provided insights on the cave's health effects, later analyzed through interviews. As new information emerged, the study evolved into a mixed-method design, with all findings reported comprehensively. Data were collected from 408 visitors through questionnaires and 57 through random interviews. Quantitative data were analyzed via reliability, factor, frequency, percentage, correlation, and regression analyses, while qualitative data were interpreted based on participant opinions. Results showed no significant relationship between dissatisfaction with modern medicine and revisit intention ($p=0.003$). A moderate, significant relationship was found between a holistic view of health [0.382 ($p\leq 0.01$)] and a cognitive approach to CAM [0.454 ($p\leq 0.01$)] with revisit intention. These findings indicate that participants value CAM use and are generally satisfied with modern medicine. Qualitative results revealed that 37 participants experienced temporary relief, 19 complete recovery, and 2 no benefit from cave therapy. The study's findings are expected to guide the health tourism sector and local administrations and support regional development strategies focused on Ballica Cave.

Keyword: Health Tourism, Cave Tourism, Speleotherapy, Complementary and Alternative Medicine, Ballica Cave

*Bu araştırma yazarın "Sağlık turizmi kapsamında mağara ziyaretçilerinin tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımına yönelik tutum ve davranışlarının tekrar ziyaret etme niyetine etkisi: Ballica Mağarası örneği" başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi/Zile Dinçerler Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Yüksekokulu/Rekreasyon Yönetimi Bölümü/Rekreasyon Yönetimi Anabilim Dalı, cansu.guripek@gop.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7809-3097>

EXTENDED ABSTRACT

Literature review

Review Health tourism, which blends leisure and wellness, has grown into a prominent sector within alternative tourism. Among its branches, speleotherapy stands out as a unique practice that utilizes the therapeutic properties of caves. These properties include clean air, high oxygen concentration, and stable humidity levels, all of which contribute to respiratory health benefits. Historical evidence suggests that caves have long been associated with health enhancement, attracting individuals seeking relief from various ailments. Ballica Cave in Turkey exemplifies this potential with its distinct microclimatic features, offering notable benefits for individuals with respiratory conditions such as asthma and chronic obstructive pulmonary disease (COPD). Despite its widespread media recognition, scientific studies evaluating the health impacts of Ballica Cave remain limited. Previous research emphasizes the importance of health tourism in diversifying tourism offerings and promoting regional economic development. It also highlights a growing demand for complementary and alternative medicine (CAM), driven by dissatisfaction with conventional medicine and a preference for natural therapies.

Methodology

This study explores the influence of visitors' attitudes and behaviors toward CAM on their intention to revisit Ballica Cave for health tourism purposes. Employing a mixed-methods approach, the research combined quantitative and qualitative data collection methods. A survey was administered to 408 individuals who visited the cave for health-related reasons, utilizing a 5-point Likert scale to measure attitudes toward CAM and revisit intentions. Additionally, semi-structured interviews were conducted with 57 randomly selected visitors to capture qualitative insights. Statistical analyses, including reliability testing, explanatory factor analysis, correlation, and regression analyses, were employed to identify and interpret relationships among variables. The study adhered to ethical research standards, obtaining necessary approvals and permissions from relevant institutions.

Findings and discussion

Quantitative findings revealed a significant relationship between visitors' attitudes toward CAM and their intention to revisit Ballica Cave. Three primary factors were identified: dissatisfaction with modern medicine, holistic health perspectives, and cognitive views of CAM. Among these, holistic health perspectives and cognitive views of CAM demonstrated moderate correlations with revisit intentions, suggesting that visitors who value comprehensive and natural approaches to health are more likely to return. Interestingly, no significant correlation was found between dissatisfaction with modern medicine and revisit intentions. Qualitative data further supported these findings, with visitors reporting various degrees of relief from respiratory ailments such as asthma, COPD, and other conditions. While some participants experienced temporary improvements, others reported complete recovery, attributing their health benefits to the cave's unique environmental properties.

The therapeutic effects of Ballica Cave can be attributed to its stable temperature, high humidity, and balanced oxygen levels, which collectively create a favorable microclimate for speleotherapy. However, the study also identified challenges that could hinder the cave's potential as a health tourism destination. These include inadequate promotional activities, limited infrastructure to support long-term visits, and insufficient facilities for individuals with disabilities. Addressing these issues could significantly enhance the cave's appeal and accessibility, fostering greater interest among health tourists.

Results and recommendations

The findings underscore Ballica Cave's significant potential as a health tourism destination, particularly for individuals with respiratory conditions. Visitors' positive experiences and high revisit intentions highlight the cave's therapeutic value and its capacity to attract health-conscious travelers. To fully realize this potential, the following recommendations are proposed:

Establish a Health Monitoring Center: A modern health facility should be established near the cave to monitor visitors' health before and after their visits. This facility could also provide follow-up services to evaluate the long-term effects of speleotherapy

Improve Accessibility: Infrastructure enhancements, such as the installation of elevators and ramps, would make the cave more accessible to individuals with mobility challenges. Additionally, improving transportation options to and from the cave would facilitate easier access for a broader audience.

Enhance Marketing Strategies: A dedicated website and active social media presence should be developed to raise awareness of the cave's health benefits. Targeted marketing campaigns could focus on promoting the cave as a unique health tourism destination to both domestic and international audiences.

Expand Accommodation Facilities: The development of nearby lodging options, such as hotels, guesthouses, and camping areas, would encourage longer stays. Collaborations with local businesses and tour operators could also support the creation of comprehensive health tourism packages.

Implement Visitor Tracking and Feedback Systems: Establishing a systematic method for recording visitor data and gathering feedback would provide valuable insights for future planning and development efforts.

Promote Scientific Research: Encouraging further scientific studies on the health benefits of Ballica Cave would provide empirical evidence to support its therapeutic claims, enhancing its credibility as a health tourism destination.

Ballica Cave represents a unique intersection of natural heritage and health tourism, offering significant therapeutic benefits for individuals with respiratory ailments. By addressing current limitations and leveraging its speleotherapeutic advantages, the site has the potential to become a leading health tourism destination. Such developments would not only enhance the well-being of visitors but also contribute to regional economic growth and the diversification of Turkey's tourism portfolio. As interest in alternative and complementary medicine continues to rise, Ballica Cave can serve as a model for integrating natural and cultural resources into sustainable health tourism initiatives. Future research could explore similar applications in other caves or natural environments, providing a broader understanding of the role of speleotherapy in modern health tourism.

Giriş

Speleoterapi (mağara tedavisi), sağlık turizmi kapsamında değerlendirilen mağaraların mikroklimatik özelliklerinden yararlanmayı amaçlayan bir uygulamadır. Bu mağaralar, sağlıklarını korumak veya iyileştirmek isteyen bireyler için TAT yöntemlerine zemin oluştururken, aynı zamanda eğlence, keşif, spor ve rekreasyon gibi turistik faaliyetler için de ilgi çekici bir seçenek sunmaktadır. Alternatif turizm türlerindeki bu çeşitlilik, turizmin yıl boyunca sürdürülebilirliğine katkı sağlayarak sektörel ve ulusal düzeyde refah ve kalkınmayı desteklemektedir. Sağlık faktörünün mevsimsel ve mekânsal kısıtlamalardan bağımsız olması, sağlık turizmi ile alternatif turizmde mağaralara yönelik talebi artıran önemli bir unsurdur.

Balıca Mağarası, sahip olduğu temiz hava, yüksek nem ve oksijen düzeyi ile özellikle solunum yolu hastalıklarının tedavisine olumlu etkileri olduğuna dair medyada sıkça yer bulmaktadır. Ancak, mağaranın sağlık üzerindeki etkileri bilimsel olarak yeterince araştırılmamıştır. Turizm, tarihsel olarak ticaret ve tapınak ziyaretleriyle başlamış, 1920’lerden itibaren konaklama ve yeme-içme hizmetleriyle gelişmiştir. Başlangıçta deniz, kum ve güneş odaklı bir faaliyet olan turizm, bireylerin değişen talepleri doğrultusunda alternatif türlerle zenginleşmiştir. Sağlık turizmi bu çeşitlilik içinde, bireylerin sağlıklarını koruma ve iyileştirme amacıyla doğal kaynaklardan yararlandığı önemli bir alan haline gelmiştir. Mikroklimatik özelliklere sahip mağaralar, bu doğrultuda speleoterapi için değerli bir ortam sunmaktadır. Balıca Mağarası’nda yapılan bu araştırma, mağarayı ziyaret eden sağlık turistlerinin deneyimlerini değerlendirerek bulgular ışığında öneriler geliştirmiştir.

Literatür taraması

Sağlık ve tıbbi nedenlerle seyahat etme durumu tarih öncesi döneme kadar uzanmaktadır. İnsanların tedavi amacıyla komşu kabileleri ziyaret etmeleri sağlık turizminin en ilkel örneklerini oluşturmaktadır. Arkeolojik bulgular ışığında; eski medeniyetlerin kaplıca ve kutsal tapınak hamamlarının şifa verici özelliklerinden yararlandığı, ruhsal denge ve uyum sağlamak için seyahatler gerçekleştirdiği görülmektedir (Yalçın ve Çelik, 2018: 2; Tontuş, 21.11.2020). Hint felsefesi ve Budizm öğretilerinde merkezi bir konuma sahip olan Buda’nın, öğretilerini yaymak ve insanlara rehberlik etmek amacıyla tüm Hindistan’ı dolaşması, ayrıca tıbbın babası olarak anılan Hipokrat’ın yaşadığı bölgenin hastalar tarafından yoğun bir şekilde ziyaret edilmesi gibi örnekler, sağlık turizminin tarihsel temellerine ışık tutmaktadır (Tökü, 2017: 7; Çılgınoğlu, 2018: 19). Sağlık turizmi, bireylerin sağlıklarını koruma veya yeniden kazanma amacıyla tercih ettikleri ve çeşitli hizmet sağlayıcılarının bulunduğu önemli bir alternatif turizm türü olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sağlık turizmi, seyahat motivasyonu ile şekillenen bir olgu olarak dikkat çekmektedir (Mueller ve Kaufmann, 2000: 7; Aydın, 2012: 95; Bayram ve Oduncuoğlu, 2019: 2361; Küşat ve Esen, 2022: 37). Smith ve Puczko (2009) Sağlık turizminin yalnızca fiziksel iyilik haliyle sınırlı kalmayıp, aynı zamanda zihinsel ve ruhsal dengeyi de güçlendirdiğini vurgulamaktadır. Bu hizmetten yararlanan bireylerin, sosyal çevrelerinde daha uyumlu ve işlevsel hale geldikleri ifade edilmektedir. Sağlığa yönelik turizm faaliyetleri, termal turizm, medikal turizm, yaşlı turizmi ve engelli turizmi gibi farklı alt dallarıyla her geçen gün büyüyen ve önemli bir pazar potansiyeline sahip olan bir alan haline gelmektedir (Dikmetaş Yardan vd., 2014: 35-36; Yirik vd., 2015: 24; Arıcı, 2019: 125; Tontuş, 2019; Baynal Doğan vd., 2020: 297).

Bu çalışmanın temel içeriklerinden olan termal turizmi; Kültür ve Turizm Bakanlığı “termomineral su ve çamur banyosu, temiz havanın ya da buharın solunması gibi çeşitli türdeki tekniklerin yanında iklim kürü, psikoterapi, rehabilitasyon, fizik tedavi, egzersiz ve diyet gibi destek tedavilerin birleştirilmesi ile yapılan kür uygulamalarının yanı sıra termal suların eğlence ve rekreasyon amaçlı kullanımı ile meydana gelen turizm türü” olarak tanımlamaktadır (T.C Kültür ve Turizm Bakanlığı, 03.02.2020). Termal turizm kapsamında değerlendirilen klimatizm ve klimaterapi, bu alanın temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Klimatizm, açık ve temiz havanın sağlık üzerindeki olumlu etkilerinden yararlanmak amacıyla dağlık bölgelerde veya deniz kıyılarında uygulanan bir tedavi yaklaşımı olarak tanımlanırken, klimaterapi ise sıcaklık, nem, rüzgâr ve güneş ışıını gibi iklimsel unsurların belirli bir sistematik çerçevede ve kontrollü dozlarla tedavi amacıyla uygulanmasını ifade etmektedir. Bu kavramlar, termal turizmin bilimsel temellere dayanan uygulamalarını şekillendirmektedir (Özsarı ve Karatana, 2013: 139). Bu tanımlamalardan hareketle “temiz havanın ya da buharın solunması” faktörü mağara atmosferini çağrıştırmaktadır.

Termal turizm bağlamında değerlendirilen bazı mağaralar, içerdiği yüksek oksijen seviyeleri, nem oranı ve temiz hava gibi özellikler nedeniyle, alternatif tedavi yöntemlerinden biri olarak kabul edilen speleoterapi açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Mağara ortamından yararlanılarak rahatsızlıkların iyileştirilmesine yönelik tedavi yöntemini konu alan speleoterapinin (Koçan, 2012: 38; Öztürk, 2018: 722) başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, mağara ortamının mikroorganizmalar ve diğer alerjenlerden tamamen arındırılmış ya da oldukça düşük seviyelerde tutulmuş olması gerekmektedir. Ayrıca, tedaviye uygun bir atmosferin oluşturulması için mağarada yüksek dispersli sodyum klorür aerosollerinin bulunması temel bir gereklilik olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan sıcaklık (17-24°C), nem (%40-80), gaz ve atmosfer basıncının dengeli olması gibi birtakım şartların sağlanmasıyla mikroklima oluşmaktadır (Akyüz, 2008: 108). Belirli iklim koşullarının bazı hastalıklar üzerinde koruyucu veya tedavi edici etkiler göstermesi ve bu iklim merkezlerinde sağlık hizmetlerinin profesyonel hizmet sağlayıcılar tarafından sunulması, tedavi yöntemi olarak tanımlanmaktadır. Özellikle temiz hava ve elverişli iklim özelliklerinin, kan dolaşımı bozuklukları, kalp hastalıkları ve çeşitli solunum yolu rahatsızlıklarının iyileştirilmesinde olumlu katkılar sağladığı ifade edilmektedir (Usta, 2002: 56; Halilova vd., 2008: 125). 2. Dünya savaşında şehirlerin bombalanması nedeniyle mağaralara sığınan insanların diğerlerinden daha sağlıklı olmaları üzerine inceleme yürüten bilim insanları, mağara ortamlarının insan sağlığı üzerinde olumlu etkiler sağladığını belirlemişlerdir (Dede, 2011: 5). Türkiye, Azerbaycan, Kırgızistan, Polonya, Belarus, Almanya, Macaristan, İtalya ve İsviçre gibi 15 farklı ülkede yer alan yer altı tuz mağaralarında tıbbi klinikler bulunmakta olup, solunum yolu hastalıkları yaşayan bireyler, alternatif tıp yöntemlerinden faydalanmak amacıyla bu mağaraları ziyaret etmektedir. (Şimşek, 2020: 25).

TAT kavramları, modern tıbbın tamamlayıcı ya da alternatif yöntemlerini ifade eden bir çerçeveye sunmaktadır (Öztürk vd., 2020: 24). Bu terimler, bazı ülkelerde geleneksel tıp anlayışıyla birlikte kullanılarak, farklı tedavi yaklaşımlarını kapsayabilmektedir (Biçer ve Balçık, 2019: 247). Dünya Sağlık Örgütü, TAT'ı "fiziksel ve ruhsal hastalıkların önlenmesinde, teşhis edilmesinde, tedavi edilmesinde, sağlığın korunmasında ve iyileştirilmesinde farklı kültürlerle özgü teoriler, inançlar ve deneyimlere dayanan bilgi, beceri ve uygulamaların toplamı" olarak tanımlamaktadır (iris.who.int, 28.12.2022). Tıbbi yaklaşımların çeşitlenmesine katkı sağlayarak ve mevcut tıbbi destekleyici bir rol üstlenerek tanı, tedavi ve/veya önleme süreçlerinde yer alan TAT uygulamaları (Ernst, 2000: 1133), dışarıdan bakıldığında heterojen bir yapı sergilese de aslında bireye özgü bir nitelik taşımaktadır. İnsanın bedeninin tamamını tedavi etmekle ilgilenmekte ve ruhsal doğayı tanıma, kişisel bakımın teşvik edilmesi, hastalıkların önlenmesine yönelik uygulamalar ve sağlıklı beslenme gibi birçok önemli unsuru kapsamaktadır (Doğan vd., 2012: 63). Sağlık Bakanlığı 27/Ekim/2014 tarihli (sayı:29158) Resmî Gazete'de yayımladığı Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği kapsamında 15 farklı (akupunktur, apiterapi, fitoterapi, hipnoz, hirudoterapi (sülük uygulaması), ozon uygulaması, homeopati, kayropratik, kupa uygulaması, larva uygulaması, mezoterapi, osteopati, proloterapi, refleksoloji, müzikterapi) uygulamaya yer verilmektedir. Alan yazında çeşitliliği dikkat çeken TAT uygulamalarına, günümüzde nedeni belirlenmeyen ve tedavisi çözülemeyen rahatsızlıkların artması, ilaç kullanmaya yönelik isteksizlik, doğal yaşam isteği, modern tedavilere ulaşımın maliyetli bulunması ve tıbbî tedavilerden tıbbi tedavilerden beklenen faydanın sağlanamaması gibi nedenlerle her geçen gün ilgi artmaktadır (Çiftci, 2019: 23).

Stanway, modern tıbbın bazı alanlarda başarısız kaldığına inanılması, tıbbi uygulamalarda yanlış tedaviden korkulması, dinsel ve felsefi düşünceler, tıpta mevcut olanı protesto etme amacı, bu uygulamaları deneme arzusu gibi konular nedeniyle TAT uygulamalarına başvuran insanların artış gösterdiğini vurgulamaktadır (Sütçü, 2018: 8-9). Bunun yanı sıra, sağlıkla ilgili kaygıların, modern tıp ve TAT uygulamalarıyla ilgili inançların birbirleriyle mantıklı bir şekilde bağlantılı olduğu da ifade edilmektedir (Furnham, 2007). McFadden ve diğerleri ise (2010) doktor-hasta iletişimindeki zayıflık, doktorların hastalarına yeterince vakit ayırmaması gibi faktörlerin modern tıptan duyulan memnuniyetsizliği doğurduğunu ve bu durumun, bireyleri TAT tedavilerine yönlendiren bir etken olarak öne çıktığını belirtmektedir. Öte yandan hastalıkla aktif olarak başa çıkma duygusu, umutsuzluktan kurtulma, gerginlikten ve kontrol kaybından kaçınma gibi durumlarda da bu uygulamalara başvurulabilmektedir. Nitekim paylaşılan değerler, hastanın psikolojik olarak

güçlendirilmesi, dünya ile bağlantı kurma duygusu ve otantiklik gibi faktörler, TAT uygulamalarını daha çekici hale getirebilmektedir (Çetin, 2007: 92). Modern tedavi yöntemleriyle birlikte uygulanabildiği (Çiftci, 2019: 23) gibi insanların konuya yönelik bilinçleri, hekimin yaklaşımı ve hekimle yapılan iş birliği de tedavinin gidişatını etkileyebilmektedir (Öztürk vd., 2020: 29).

Turizm anlayışının giderek değiştiği ve çeşitlendiği dünyada, insanlığın ilk doğal meskenleri olarak bilinen mağaralar son yıllarda, merak duygusunun etkisiyle giderek daha fazla ilgi görmektedir ve turizm sektöründe genişleyen yelpazede kendine yer bulmaktadır (Karadeniz vd., 2009; Nazik, 2018: 20). İç alan ve çevre altyapısıyla donatılarak turizm sektörüne kazandırılan çoğunluğunun kıyı bölgelerinde olduğu bilinenler arasında Dim, Karain, Damlataş, İnsuyu, Buzluk, Karaca, Yarımburgaz, Narlıkuyu-Dilek, Eshab-ı Kehf, Gökgöl ve Ballica gibi mağaralar bulunmaktadır (Karadeniz, 2018: 285). Mağaralar, turistik ziyaretlerin yanı sıra sağlık ve dini amaçlarla da tercih edilmektedir (Cigna ve Forti, 2013: 15). Aşağıdaki tabloda gösteri mağaralarının çeşitli kullanım oranları yer almaktadır.

Tablo 1: Gösteri mağaralarının dünya çapındaki farklı kullanımları

Gösteri Mağaralarının Kullanımı	Ziyaretçi (%)	Ekonomik Katkısı(%)
Turizm	77-83	40-50
Din	15-20	15-20
Sağlık	2-3	35-45
Toplam	100	100

Kaynak: (Cigna ve Forti, 2013)

Tablo 1'de yer alan verilere göre, en yüksek kullanım oranı mağaraların turizm amaçlı kullanımına aittir. Mağaraların sağlık amaçlı ziyaret oranı ise %2-3 civarındadır. Bu oran düşük olmakla birlikte, sağlık amaçlı ziyaretlerin ekonomik katkısının yüksek olması dikkat çekmektedir. Bu durum, sağlık amacıyla yapılan ziyaretlerin genellikle daha uzun süreli olduğunu ve mağara ile destinasyon üzerinde daha fazla geceleme ve vakit geçirme ile ilişkilendirilebileceğini göstermektedir. Ayrıca, sağlık kürlerinin genellikle 21 gün sürdüğü göz önünde bulundurulduğunda, ziyaretçilerin mağaranın bulunduğu destinasyonda daha fazla zaman geçirmesi ve dolayısıyla bölgeye ekonomik katkı sağlanması beklenmektedir.

Ballica mağarası

Tokat'ın denize kıyısı bulunmaması ve ekonomik kalkınmada yeterli ilerlemenin sağlanamaması gibi sebepler, şehirde alternatif turizm türlerini en önemli seçeneklerden biri olarak ön plana çıkarmaktadır. Bu durum, şehrin turizm potansiyelini çeşitlendirmek adına alternatif turizm türlerine yönelmesini zorunlu kılmaktadır (Güripek, 2020: 1352). Bu bağlamda yaklaşık 3,4 milyon yıl yaşındaki Ballica mağarası Tokat'ın turizm arzına önemli bir kaynak oluşturmaktadır. İçerisinde bulundurduğu sarkıt, dikit, sütun ve damla taşlarla görsel bir manzara sergilemenin yanı sıra sağlık amaçlarıyla da turistik faaliyetlere hizmet etmektedir. 1987 yılından itibaren önemli araştırmaların (Faysal, 1989) yapıldığı Ballica Mağarası 1995 yılında turizme kazandırılmış (Samuk, 2009: 50) ve son yıllarda 160 binin üzerinde kişinin ziyaret ettiği önemli bir alan haline gelmiştir.

Ballica Mağarası'nın çevresi, 23.03.2007 tarihinde Tabiat Parkı olarak ilan edilerek korunmaya alınmış ve 02.07.2015 tarihinde yapılan düzenleme ile çevre sınırları 485 hektar daha genişletilmiştir. Bunun yanı sıra, bölge 2. derece doğal sit alanı olarak tescillenmiş ve doğal değerlerinin korunmasına yönelik yasal statüsü güçlendirilmiştir (DOKAP, 2018: 44-53). Beş katlı Ballica Mağarası'nda, girişten son bölümüne kadar dokuz farklı salon bulunmaktadır (Tablo: 2). Salonlar arasındaki geçiş, merdivenli yollar ve yürüme alanlarıyla sağlanmaktadır. Mağara girişinden son salon olan Yeni Salon'a kadar, toplamda 504 basamaktan oluşan merdivenler yer almaktadır. Mağara girişi, deniz seviyesinden 1.085 metre yükseklikte olup, mağaranın derinliği ise 95 metredir. Ziyarete açık olan bölümde, inilebilen en derin nokta yaklaşık olarak -50 metre civarındadır ve yatay uzunluğu 680 metreyi bulmaktadır. Ziyaretçilere açılan alanın toplam büyüklüğü 6.500 m²'dir. Mağara içinde sıcaklık 17-24°C arasında değişmektedir. Kışın sıcak, yazın ise serin olan mağarada, mutlak nem oranı %40 ile %80 arasında değişirken, oksijen oranı %18 ile %21 arasında görülmektedir (DOKAP, 2018: 44-53). Ballica Mağarası 2019 yılında UNESCO Geçici Dünya Miras Listesi'ne girmiştir (tokat.gov.tr, 06.09.2020). Ballica

Mağarasını asıl listeye taşıyabilmek için ilgili kurumlarca mağara içinde ve çevresinde düzenlemeler sürmektedir.

Tablo 2: Balıca Mağarası'nın salonları ve özellikleri

Havuzlu Salon	Mağaranın ana girişine yakın bu salon, yüksek sıcaklık ve düşük nem oranına sahip olup, kalsit kristallerinden oluşan damlataşlar pul pul bir görünüm sergilemektedir. Taş duvarlar ve yapay havuz, geçmişte mağaranın kullanıldığına işaret eder.
Büyük Damlataşlar Salonu	Havuzlu Salondan sonra ulaşılan bu geniş salon, doğrusal dizilmiş sütunlara sahiptir. Küçük havuzlarda mağara incileri bulunur. Büyük boyutlu dikit, sarkıt ve sütunların yanı sıra renkli ışıklarla (yeşil, kırmızı, mavi, sarı) göz alıcı bir görüntü sunar.
Çamurlu Salon	Yatay bir geçitle ulaşılan bu salonda küçük havuzlar, dikit, sarkıt ve kaya blokları yer alır.
Fosil Salon	Mağaranın ilk oluşan bölümüdür. Tavandan kopmuş büyük kaya blokları ve genç damlataş şekilleri içerir. Salonun ortasında bir sütun, çevresinde ise dikitler ve damlataşlar bulunur. Salonun kuzeybatısındaki en yüksek nokta (+19 m) geçmişteki hidrolojik aktivitenin tamamlandığını gösterir.
Yarasalar Salonu	Cüce yarasaların yaşadığı bu salon, özel ekipmanla erişilebilir. Uzunluğu 25-35 metre, genişliği 8-20 metre arasında değişir. Gül motifleri, büyük sarkıtlar ve damlataş havuzu dikkat çekicidir ve oluşum süreci devam etmektedir.
Çöküntü Salonu	Salonda çeşitli kaya blokları, sütunlar, çakıl ve toprak bulunur. Bloklar arasındaki kuyular, alt katlarla bağlantılıdır. Tavanda, geçmiş yeraltı su seviyelerini gösteren kalsit oluşumları vardır.
Sütunlar Salonu	Devasa boyutlardaki dikit ve sarkıtların yanı sıra, en büyük sütun 18 metre yüksekliğinde ve 8 metre çapındadır. Tabanında geniş damlataş havuzları bulunur ve su seviyesi mevsimlere göre değişir. İlginç soğan sarkıtları bu salonun diğer dikkat çeken şekilleridir.
Mantarlı Salonu	Yaklaşık 18 metre uzunluğundaki mantar şeklindeki dikitler ve ebru desenli damlataşlar bu salonun belirgin özelliklerindendir.
Yeni Salon	Genç damlataş oluşumlarının yoğun olduğu bu salonda, nadir bulunan büyük soğan sarkıtları öne çıkar. Salonun batısında 75 metre derinliğinde bir kuyu ve tabanında 2 metre derinliğinde doğal bir göl yer alır.

Kaynak: (Zeybek, 2003; Yeşil vd., 2008; Yücel, 2008; Tokat Valiliği, 06.09.2020)

Tarım ve Orman Bakanlığı 11. Bölge Müdürlüğü Tokat Şubesine bağlı bulunan Balıca Mağarasına yönelik ziyaretçi sayıları 12 Haziran 2020 ve güncellik bağlamında 23 Aralık 2024 tarihlerinde telefon görüşmesi yoluyla adı geçen kurumdan talep edilmiş ve edinilen veriler aşağıdaki Tablo'da sunulmuştur.

Tablo 3: 2000-2023 Yılları Balıca Mağarası ziyaretçi sayısı

YIL	ZİYARETÇİ SAYISI	YIL	ZİYARETÇİ SAYISI
2000	55.561	2011	56.778
2001	50.497	2012	61.671
2002	62.290	2013	55.659
2003	65.832	2014	67.299
2004	72.952	2015	62.787
2005	63.355	2016	78.128
2006	60.143	2017	93.616
2007	35.500	2018	99.863
2008	39.400	2019	133.083
2009	42.000	2020	4.188

2010	33.051	2023	153.692
		2024	168.032

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı 11. Bölge Müdürlüğü Tokat Şube Müdürlüğü

Tablo 3'te görüldüğü üzere Ballica Mağarası 2017, 2018 ve 2019 yıllarında önceki yıllara göre en fazla ziyaretçi sayısına ulaşmıştır. Bu durumun Yavuz Donat'ın Sabah Gazetesi'nde 21/Şubat/2017 tarihinde Ballica Mağarası'nın KOAH hastalarına iyi geldiği yönündeki köşe yazısından kaynaklı olduğu öngörülmektedir (Donat, 2017). Yazar benzer şekilde 2019 yılında Ballica Mağarası'nı Sabah Gazetesi'ndeki köşesine tekrar taşıyarak 2017 yılındaki köşe yazısına atıfta bulunmuştur (Donat, 2019). Bu anlamda 2019 yılında ziyaret eden kişi sayısı tekrar artış göstermiştir. Covid-19 salgını nedeniyle Nisan-2020 - Haziran 2021 tarihleri arasında kapalı olan Ballica Mağarası açıldıktan bir süre sonra ise (16 Haziran 2021) tadilat nedeniyle tekrar kapatılmış ve tadilatlar sonucunda 08 Ağustos 2022 tarihinde ziyarete açılmıştır. Ziyarete açıldıktan sonraki veriler mağaranın her geçen yıl daha fazla talep gördüğünü desteklemektedir.

Ballica Mağarası'nın tedavi merkezi olarak değerlendirilmesi kapsamında hazırlanan rapora ait sonuçlarda ilgili mevzuat hükümleri dikkate alınmıştır. Genel olarak, bir bölgedeki bağıl nem oranı %30 ile %80 arasında olmalıdır ve bu sınırlar aşılmamalıdır. Ballica Mağarası'nın üst sınıra yakın (76,4/83,7) olduğu saptanmıştır. Bu bağlamda, sıcaklık değerlerinin düşük olması (13,8/18,8) nedeniyle mağaranın insanlarda üşüme hissi uyandırdığı ifade edilmiştir. Hava akım hızının saniyede 0,3 ile 0,5 metre arasında olması, termal konfor açısından tercih edilen bir değer olarak kabul edilmektedir. Ancak, Ballica Mağarası'nda hava akımı (0,15/0,21) bu aralığın altında kalmakta olup, bağıl nemin yüksek olmasına rağmen sıcaklığın düşük olması, ziyaretçilere rahatlık hissi sunmaktadır. H₂S miktarının standartların içerisinde olduğu, mikrobiyal yükün düşük, karbonmonoksit ve azot oksit konsantrasyonu ölçülebilir değerlerin altında, karbondioksit miktarı (750-850 ppm) normal değer aralığında saptanmıştır. Yer altı madenleri, yollar ve çalışma alanlarında oksijen seviyesinin %19'un altına düşmemesi gerekmektedir. Ballica Mağarası'nda oksijen oranı ziyaretçilerin çok az olduğu ölçümlerde %19,19 - %21,41 aralığında değişirken, çok olduğu ölçümlerde %19,9 - %20,6 aralığında ölçülmüş ve standartlar dâhilinde radon gazı içerdiği tespit edilmiştir (BHC, 2019). Buradan hareketle gerçekleştirilen hava ölçüm raporlarına dayanarak; Ballica Mağarası içerisindeki oksijen miktarı, nem, temiz hava, sıcaklık, gaz ve atmosfer basıncının dengeli olması gibi nedenlerle mikroklima alanı oluşturması speleoterapi açısından değer taşımaktadır.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, Ballica Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyaret eden kişilerin TAT kullanımına yönelik tutum ve davranışlarının tekrar ziyaret etme niyetleri üzerine etkisini incelemektir. Diğer yandan, mağaranın hangi sağlık sorunlarına yönelik ziyaret edildiğini ortaya koymak, araştırmanın alt hedeflerinden biri olmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda veriler, ilk olarak nicel araştırma yöntemlerinden olan anket tekniğiyle 408 kişiden elde edilmiştir. Diğer taraftan veri toplama aşamasında; beklenen verilerin yanı sıra ortaya yeni verilerin çıkmasına fırsat doğmuş ve toplam katılımcılar içinden 57 sağlık turistiyle mağaranın sağlığa etkileri bağlamında tesadüfi şekilde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu veriler ise nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniğiyle ele alınmış ve yorumlanarak analiz edilmiştir. Ortaya yeni bilgilerin çıkmasıyla birlikte araştırma doğal olarak karma bir yöntemle evrilmiştir ve bu süreçte elde edilen tüm bilgilere araştırmada yer verilmiştir. Veri toplama sürecinde Ballica Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyarete gelen bazı kişilerle mağara alanında yüz yüze anket ve görüşme yapılmıştır. Daha önceki yıllarda Ballica Mağarası'nı ziyaret etmiş fakat farklı şehirlerde yaşayan kişilere ise çevrimiçi anket gönderilmiştir. Ballica mağarasının işletilmesi Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürlüğü tarafından ihale açılarak özel sektöre verilmektedir. Mağaranın işletmecisi, buraya sağlık amacıyla gelen ve bilgi paylaşma noktasında gönüllü olan kişilerin demografik ve iletişim bilgilerini kayıt altına almaktadır. Çevrimiçi olarak veri elde edilen kişilere bu iletişim bilgileriyle ulaşılmış, araştırma hakkında detaylı olarak bilgi verilmiş ve gönüllü olanların telefonlarına ya da e-mail adreslerine anket yönlendirilmiştir. Elde edilen veriler bulgular kısmında yorumlanmıştır. Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 30.07.2021 tarihinde Etik Kurul belgesi ve Ballica Mağarası'nın bağlı bulunduğu Tarım ve Orman Bakanlığı 11. Bölge Müdürlüğü'nden 12.04.2022 tarihinde araştırma izin belgesi alınmıştır.

Araştırmanın hipotezleri

Katılımcıların Balıca Mağarası özelinde TAT kullanımlarına yönelik algı ve tutumlarının tekrar ziyaret etmeleriyle arasında bir ilişki olacağı ön görülerek araştırma hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur;

H₁: Modern tıba karşı memnuniyetsizlik boyutu ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₂: Sağlığa bütüncül bakış boyutu ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H₃: Tamamlayıcı tıba düşünsel bakış boyutu ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Araştırma'nın ölçekleri

Anket formunun ilk bölümü demografik özellikleri belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır. Araştırmanın ikinci kısmında temel alınan ölçek Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik çalışması Köse, vd. (2018) tarafından yapılan McFadden vd.'nin (2010) oluşturduğu tamamlayıcı, alternatif ve geleneksel tıp tutum ölçeğidir. Soru formunun son kısmında ise Conner ve Sparks (1996)'ın geliştirdiği tekrar ziyaret etme niyeti ölçeğinden 4 ifadeye yer verilmiştir. Anket formunda soruların cevaplandırılmasında 5'li Likert Tipi ölçek kullanılmıştır.

Ana kütle ve örneklem

Balıca Mağarası'nın geçmiş yıllardaki toplam ziyaretçi sayıları tespit edilebilirken sağlık amacıyla ziyaret edenlerin sayıları kayıt tutulmadığından dolayı tespit edilmemiştir. Buradan hareketle çalışmanın ana kütleinde belirsizlik ortaya çıkmaktadır. Ana kütleinin belirlenemediği durumlarda, %95 güvenilirlik düzeyinde örneklem büyüklüğü genellikle 384 kişi olarak kabul edilmektedir (Kozak, 2018: 103). Bu çalışmada da %95 güven aralığı dikkate alınarak örneklem sayısı 384 kişi olarak belirlenmiş ve Balıca Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyaret eden toplam 428 kişiye anket uygulanmıştır. Anketler incelendiğinde, 20 ankette eksik cevaplar bulunduğu ve katılımcıların turistik amaçlarla geldikleri belirlenmiştir. Bu nedenle, söz konusu anketler araştırma dışında bırakılmış ve toplamda 408 anket analize dâhil edilmiştir. Araştırmada olasılıklı olmayan örneklem türlerinden kasıtlı örneklem yöntemi kullanılmıştır.

Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırma, mekânsal olarak Tokat ilinin Pazar ilçesinde yer alan Balıca Mağarası ile sınırlıdır. İncelenen ziyaretçi grubu, sadece Balıca Mağarası'nı herhangi bir dönemde sağlık amacıyla ziyaret etmiş kişilerle sınırlıdır. Araştırmanın verilerinin toplandığı tarih aralığı ise 19 Ağustos 2022 ile 30 Mart 2023 arasındaki dönemi kapsamaktadır. Yaş grubu açısından, Balıca Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyaret eden küçük yaşta çocukların ebeveynleri tarafından getirilebileceği göz önünde bulundurulmuştur. Ancak, çocukların anketleri anlamlı bir şekilde dolduramayacakları düşünülerek, araştırmaya katılan kişilerin en az 18 yaşında olmaları şartı getirilmiştir.

Araştırmanın veri analiz süreci

Verilerin anlamlılık düzeyleri, $p \leq 0,05$ kabul edilerek analiz edilmiştir ve çözümleme işlemleri istatistiksel paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın güvenilirliği, Cronbach's Alpha katsayısı ile ölçülmüş ve toplam ölçek değeri 0,898 olarak belirlenmiştir. Katılımcıların demografik özelliklerini incelemek amacıyla frekans ve yüzdelik dağılımlarına bakılmıştır. Daha sonra, araştırma ölçeklerinin boyutlarının belirlenmesi amacıyla açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Tat'a yönelik tutum ve davranışların tekrar ziyaret etme niyetiyle olan ilişkisini belirlemek için korelasyon analizi yapılmış ve hipotezlerin sonuçları değerlendirilmiştir. Son olarak, Tat'a karşı tutum boyutları ile tekrar ziyaret etme niyeti arasındaki nedensel ilişkiyi açıklığa kavuşturmak için %99 güven aralığında regresyon analizi uygulanmıştır.

Bulgular ve tartışma

Bu bölümde araştırmanın bulgularına yer verilmiş olup; öncelikle ifadelerin güvenilirliğini tespit edebilmek amacıyla araştırmada kullanılan ölçeklere ve ölçeklerin kapsadığı boyutlara Cronbach's Alpha testi yapılmıştır.

Tablo 4: Uygulama ölçümüne yönelik güvenilirlik katsayıları

ÖLÇEK	İfade Sayısı	Cronbach's Alpha
Alternatif Tıbbı Karşı Tutum Ölçeği	27	0,884
Modern Tıbbı Karşı Memnuniyetsizlik Boyutu	10	0,873
Sağlığa Bütüncül Bakış Boyutu	9	0,852
Tamamlayıcı Tıbbı Düşünsel Bakış Boyutu	8	0,902
Başlangıçta Tamamlayıcı ve Alternatif Tedavi Arayışının Ana Nedenleri Ölçeği	6	0,793
Doğal Tedavilere Yönelme Nedeni Ölçeği	3	0,866
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti Ölçeği	4	0,952

Görüldüğü üzere alternatif tıbbı karşı tutum ve boyutlarının, tekrar ziyaret etme niyeti ve doğal tedavilere yönelme nedeni ölçeğinin yüksek derecede güvenilir olduğu tespit edilirken; başlangıçta tamamlayıcı ve alternatif tedavi arayışının ana nedenleri ölçeğinin oldukça güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Demografik özelliklere yönelik bulgular

Tablo 5: Katılımcıların demografik özelliklerine yönelik bulgular

	Katılımcıya İlişkin Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kadın	186	45,6
	Erkek	222	54,4
	Toplam	408	100,0
Yaş	18-29 Yaş	69	16,9
	30-39 Yaş	92	22,5
	40-49 Yaş	63	15,4
	50-59 Yaş	85	20,8
	60-69 Yaş	68	16,7
	70 Yaş ve üzeri	31	7,6
	Toplam	408	100,0
Eğitim	İlköğretim	73	17,9
	Lise ve Dengi	113	27,7
	Ön-Lisans	57	14,0
	Lisans	100	24,5
	Lisansüstü	65	15,9
	Toplam	408	100,0
Meslek	Öğrenci	26	6,4
	Çalışmıyor	63	15,4
	Emekli	100	24,5
	Serbest Meslek	111	27,2
	Kamu Personeli	108	26,5
	Toplam	408	100,0
Sağlık Problemi	Yok	81	19,9
	Astım	88	21,6
	KOAH	95	23,3
	Nefes Darlığı	58	14,2
	Deri-Cilt Hastalığı	42	10,3
	Tansiyon	14	3,4
	Şeker	12	2,9
	Diğer	18	4,4
	Toplam	408	100,0
Balıca Mağarasını Öğrenme Şekli	Arkadaş-Çevre	274	67,2
	Gazete-Basın	42	10,3
	Sosyal Medya	42	10,3
	Tesadüfen	20	4,9
	İkamet Yeri	30	7,4
	Toplam	408	100,0
Balıca Mağarasına Kaçınıcı Geliş	İlk kez	164	40,2
	2. kez	91	22,3
	3. kez	65	15,9

	4. kez	36	8,8
	5. kez ve üzeri	52	12,7
	Toplam	408	100,0
Tamamlayıcı ve Alternatif Tıbbi Yönelme Nedeni	Ağrıları gidermek	12	2,9
	Rahatlama	189	46,3
	Spor Performansını artırmak	50	12,3
	Tedavi amacıyla	157	38,5
	Toplam	408	100,0
Balıca Mağarasına Ne Kadar Süreliğine Gelindi	Günübirlik	235	57,6
	1-3 Gün	46	11,3
	4-6 Gün	66	16,2
	7 Gün ve üzeri	61	15,0
	Toplam	408	100,0

Araştırmaya katılan 408 kişinin %45,6'sı kadınlardan %54,4'ü erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaş dağılımında, %22,5 ile 30-39 yaş aralığındaki bireyler en büyük grubu oluştururken, %7,6 ile 70 yaş ve üzeri katılımcılar en düşük oranı temsil etmektedir. Bu yaş grubunun düşük katılımı, sağlık sorunları ve yaşlılığa bağlı seyahat kısıtlamaları ile ilişkilendirilebilir. Katılımcıların eğitim düzeyi incelendiğinde, lisans ve lisansüstü eğitim alanların %54,4'lük bir oranla çoğunluğu oluşturduğu tespit edilmiştir. Bu durum, mağaranın eğitim seviyesi yüksek bireyler tarafından tercih edildiğini göstermekte olup, eğitim düzeyinin artmasıyla araştırma ve bilgi edinme eğiliminin de arttığı söylenebilir. Çalışma durumu açısından, katılımcıların %67,1'i çalışmayan, emekli veya serbest meslek sahiplerinden oluşmaktadır. Bu bireylerin iş yaşamındaki zaman kısıtlarının az olması, seyahat faaliyetlerini artırmaktadır. Öğrencilerin oranı ise %6,4 ile en düşük seviyededir. Bu durum, genç yaş gruplarının henüz sağlık sorunları yaşamamış olmalarına bağlanabilir.

Balıca Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyaret edenlerin %59,1'i, KOAH (%23,3), astım (%21,6) ve nefes darlığı (%14,2) gibi solunum yolu rahatsızlıklarına sahiptir. Mağaranın temiz havası ve yüksek oksijen seviyesi, bu rahatsızlıklara sahip bireyler için önemli bir çekim unsuru olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca, %10,3'lük bir oranla deri ve cilt hastalıkları, mağara ziyaretinin bir diğer sağlık gerekçesini oluşturmuştur. Mağaradaki berrak ve temiz suyun, kükürt kokusuyla birlikte buharlaşarak nem oluşturmamasının, bazı deri ve cilt hastalıklarının tedavisinde faydalı etkiler sunduğu belirtilmektedir (Bekişoğlu ve Özel, 2002). Tansiyon (%3,4), şeker (%2,9) ve diğer hastalıkları bulunan bireylerin oranı ise daha düşüktür. Öte yandan, katılımcıların %19,9'u sağlık sorunu olmamasına rağmen mağarayı rahatlama ve zindelik amacıyla tercih etmektedir. Katılımcıların mağarayı öğrenme kaynakları arasında, %67,2 ile arkadaş ve çevreden alınan tavsiyeler en yaygın yöntem olarak öne çıkmaktadır. Bu durum, ağızdan ağıza pazarlamanın etkili bir bilgi yayılım aracı olduğunu ve kişisel deneyimlerin paylaşılmasının karar süreçlerini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir. Gazete-basın ve sosyal medyanın %20,6'lık bir paya sahip olması, dijital ve geleneksel medyanın mağaranın bilinirliğini artırmada etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Tesadüfen keşif oranı ise %4,9 ile en düşük seviyede kalmıştır. Kolay ulaşılabilir medya araçlarının bu tür doğal ve sağlık turizmi alanlarının tanıtımında daha etkin kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Ziyaret sıklığında, katılımcıların %40,2'si mağarayı ilk kez ziyaret ederken, %59,8'i birden fazla ziyaret gerçekleştirmiştir. Bu ziyaretlerin, genellikle hastalıklarda sağlanan geçici rahatlama sonrası tekrarlandığı ifade edilmiştir. Rahatlama etkisinin 6 ay ile 1 yıl arasında sürdüğü belirtilmiştir. Katılımcıların TAT' ı tercih nedenleri arasında, %46,3 ile rahatlama sağlama amacı öne çıkmaktadır. Bu durum, solunum yolu rahatsızlıklarına sahip kişilerin yaşam kalitesini artırmak ve hastalık belirtilerini hafifletmek amacıyla mağarayı tercih ettiklerini göstermektedir. Tedavi amacıyla gelenlerin oranı %38,5 olup, bu kişiler mağaranın temiz havası ve yüksek oksijen seviyesinden faydalanarak genel sağlık durumlarını iyileştirmeyi hedeflemektedir. Spor performansını artırmak amacıyla gelenlerin oranı %12,3 iken, ağrıları gidermek isteyenler %2,9'luk bir dilimi oluşturmaktadır. Bu veriler, mağaranın farklı sağlık amaçları doğrultusunda geniş bir ziyaretçi kitlesine hitap ettiğini ve tamamlayıcı tıp uygulamalarında alternatif bir alan sunduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca, katılımcıların mağarayı

genellikle geçici rahatlama sağlamak veya yaşam kalitesini artırmak için tercih ettiği, bu tercihlerin bireylerin sağlık durumlarına göre farklılık gösterebildiği anlaşılmaktadır.

Mağaranın ziyaret süresine ilişkin, katılımcıların %57,6'sının günübirlik, %42,5'inin ise daha uzun süreli ziyaret gerçekleştirdiği görülmüştür. Uzun süreli kürlerin 7-21 gün arasında uygulanması gerektiği belirtilmekte; ancak günübirlik ziyaret edenlerin zaman kısıtları ve bu uygulamalara dair bilgi eksikliği olduğu anlaşılmaktadır.

Faktör analizine yönelik bulgular

TAT kullanımına ilişkin tutum ve davranışları oluşturan boyutları belirlemek amacıyla açıklayıcı faktör analizi gerçekleştirilmiştir. Analize başlamadan önce, veri setinin faktör analizine uygunluğu değerlendirilmiştir. Bu çerçevede, faktör analizinin KMO Bartlett's değeri ($p \leq 0,05$) 0,892 olarak bulunmuştur.

Tablo 6: TAT Ölçeği KMO and Bartlett's Test

Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		,892
Bartlett's Test of Sphericity	Yaklaşık X^2	6,0275
	Serbestlik Derecesi (df)	351
	Anlamlılık (Sig.)	,000

Tablo 7: TAT kullanımına yönelik tutum ve davranışlar ölçeği açıklayıcı faktör analizi

Modern Tıba Karşı Memnuniyet	No	Faktör Yükleri			Sağlık Bütüncül Bakış	No	Faktör Yükleri			Tamamlayıcı Tıba Düşüncel Bakış	No	Faktör Yükleri		
		1	2	3			1	2	3			1	2	3
	S.16	0,065	0,772	0,036		S.25	0,184	-0,11	0,718		S.21	0,779	0,149	0,309
	S.14	0,171	0,713	0,024		S.13	0,316	-0,004	0,703		S.19	0,756	0,068	0,319
	S.17	0,293	0,683	0,101		S.12	0,14	-0,034	0,681		S.24	0,741	0,29	0,165
	S.11	0,112	0,640	0,058		S.10	0,425	-0,012	0,557		S.7	0,712	0,041	0,269
	S.27	0,081	0,638	0,093		S.6	0,418	-0,19	0,539		S.5	0,705	0,041	0,207
	S.4	-0,196	0,622	-0,155		S.3	0,223	-0,196	0,533		S.22	0,576	0,017	0,501
	S.20	0,311	0,608	0,074		S.15	0,352	0,158	0,482		S.18	0,526	0,349	0,283
	S.1	-0,213	0,584	-0,173		S.23	0,165	0,165	0,431		S.9	0,461	-0,111	0,196
	S.26	0,046	0,578	-0,189		S.2	0,312	-0,085	0,401					
	S.8	-0,158	0,562	-0,06										
Toplam Varyans Açıklanma Oranı (%) 48,79														

Mevcut bu çalışmadaki ifadelerin Türkçe güvenilirlik ve geçerlilik çalışması Köse ve diğerleri (2018) tarafından yapılan ve McFadden ve diğerlerinin (2010) oluşturduğu orijinal ölçekte olduğu gibi boyutlandırılmıştır. İfadelerin faktör yüklerinin en az 2 numaralı ifade (0,401) ve en yüksek 22 numaralı ifade (0,779) olduğu görülmektedir. Diğer taraftan faktör analizi sonucunda bulunan 3 alt boyut toplam varyansın yaklaşık olarak 0,49'unu açıklamaktadır.

Tekrar ziyaret etme niyetlerini oluşturan boyutların ortaya konulması için açıklayıcı faktör analizi yapılmıştır. Öncesinde veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığı incelenmiştir. Bu doğrultuda KMO Bartlett's değeri (anlamlılık<0,05) 0,857 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 8: Tekrar ziyaret etme niyeti ölçeği KMO and Bartlett's Test

KMO and Bartlett's Test	
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy	,857
Bartlett's Test of Sphericity	Yaklaşık X^2
	1755,021
	Serbestlik Derecesi (df)
	6
	Anlamlılık (Sig.)
	,000

Tablo 9: Tekrar ziyaret etme niyeti ölçeği açıklayıcı faktör analizi

İfade No	Faktör Yükleri
S.28	,906
S.29	,974
S.30	,886
S.31	,888
Toplam Varyansın Açıklanma Oranı (%) 83,55	

Tekrar ziyaret etme niyetini içeren ifadelere yapılan faktör analizi sonucunda; ifadelerin faktör yükleri 1 boyutta toplanmakta ve toplam varyansın yaklaşık %84'ünü açıklamaktadır.

Korelasyon analizine yönelik bulgular

Katılımcıların TAT' a karşı tutumlarının boyutları ile tekrar ziyaret etme niyetleri arasında ilişkinin olup olmadığının tespit edilmesi amacıyla %99 güven aralığında korelasyon analizi yapılmıştır.

Tablo 10: Korelasyon analizi bulguları

		Modern Tıbb Karşı Memnuniyetsizlik	Sağlığa Bütüncül Bakış	Tamamlayıcı Tıbb Düşünsel Bakış	Tekrar Ziyaret Etme Niyeti
Modern Tıbb Karşı Memnuniyetsizlik	Pearson Correlation	1			
	Sig. (2-tailed)				
	n	408			
Sağlığa Bütüncül Bakış	Pearson Correlation	-,033	1		
	Sig. (2-tailed)	,504			
	n	408	408		
Tamamlayıcı Tıbb Düşünsel Bakış	Pearson Correlation	,192**	,661**	1	
	Sig. (2-tailed)	,000	,000		
	n	408	408	408	
Tekrar Ziyaret Etme Niyeti	Pearson Correlation	,003	,382**	,454**	1
	Sig. (2-tailed)	,954	,000	,000	
	n	408	408	408	408

** . Korelasyon %1 anlamlılık düzeyinde (İki yönlü).

Alternatif tıbb karşı tutum ölçeği boyutları arasında; modern tıbb karşı memnuniyetsizlik boyutu ile tamamlayıcı tıbb düşünsel bakış boyutu arasında 0,192 düzeyinde ($p \leq 0,01$) küçük kuvvette anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sağlığa bütüncül bakış boyutu ile tamamlayıcı tıbb düşünsel bakış boyutu arasında 0,661 düzeyinde ($p \leq 0,01$) büyük kuvvette anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Araştırmanın hipotezlerini kapsayan alternatif tıbb karşı tutum ile tekrar ziyaret etme arasındaki ilişkiler incelendiğinde; Modern tıbb karşı memnuniyetsizlik ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında (0,003) anlamlı bir ilişki tespit edilememiş; **H₁** reddedilmiştir. Sağlığa bütüncül bakış ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında 0,382 düzeyinde ($p \leq 0,01$) orta kuvvette anlamlı bir ilişki saptanmış; **H₂** kabul edilmiştir. Tamamlayıcı tıbb düşünsel bakış ile tekrar ziyaret etme niyeti arasında 0,454 düzeyinde ($p \leq 0,01$) orta kuvvette anlamlı bir ilişki tespit edilmiş; **H₃** kabul edilmiştir. Hipotez kararlarından anlaşılacağı üzere katılımcıların TAT kullanımlarını önemsedikleri ve modern tıptan memnun oldukları; TAT kullanım tercihlerinin modern tıptan memnuniyetsizlik neticesinde gerçekleşmediği tespit edilmiştir.

Regresyon analizine yönelik bulgular

Katılımcıların TAT' a karşı tutumlarının boyutları ile tekrar ziyaret etme niyetleri arasındaki ilişkinin nedenselliğinin açıklanmasına yönelik %95 güven aralığında regresyon analizi yapılmıştır.

Tablo 11: Sağlığa bütüncül bakış boyutunun tekrar ziyaret etme niyetine etkisi

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Önem	Beta	t
1	0,382 ^a	0,146	0,144	69,407	0,000	0,382	8,331
a: Bağımlı değişken: <i>Tekrar Ziyaret Etme Niyeti</i>				Bağımsız değişken: <i>Sağlığa Bütüncül Bakış</i>			

Sağlığa bütüncül bakış boyutunun tekrar ziyaret etme niyeti üzerine etkisi yapılan basit doğrusal regresyon analizi ile incelenmiş ve $Y = a + bX$ (Tekrar Ziyaret Etme Niyeti = $a + b$ Sağlığa Bütüncül Bakış) şeklinde oluşturulan modele göre sağlığa bütüncül bakış boyutunun tekrar ziyaret etme niyetinde toplam varyansın 0,14'ünü açıkladığı tespit edilmiştir ($p \leq 0,005$).

Tablo 12: Tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış boyutunun tekrar ziyaret etme niyetine etkisi

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Önem	Beta	t
1	0,454 ^a	0,206	0,204	105,402	0,000	0,454	7,494
a: Bağımlı değişken: <i>Tekrar Ziyaret Etme Niyeti</i>				Bağımsız değişken: <i>Tamamlayıcı Tıbbi Düşünsel Bakış</i>			

Tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış boyutunun tekrar ziyaret etme niyeti üzerine etkisi yapılan basit doğrusal regresyon analizi ile incelenmiş ve $Y = a + bX$ şeklinde oluşturulan modele göre tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış boyutunun tekrar ziyaret etme niyetinde toplam varyansın 0,20'sini açıkladığı tespit edilmiştir ($p \leq 0,005$).

Tablo 13: Sağlığa bütüncül bakış ve tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış boyutlarının tekrar ziyaret etme niyetine etkisi

Model	R	R ²	Düzeltilmiş R ²	F	Önem	Beta	t
1	0,467 ^a	0,218	0,214	56,471	0,000	0,467	7,494
a. Bağımlı değişken: <i>Tekrar Ziyaret Etme Niyeti</i>							
Bağımsız değişkenler: <i>Sağlığa Bütüncül Bakış ve Tamamlayıcı Tıbbi Düşünsel Bakış</i>							

Sağlığa bütüncül bakış ve tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış boyutlarının tekrar ziyaret etme niyeti üzerine etkisi yapılan çoklu doğrusal regresyon analizi ile incelenmiş ve $Y = a + b_1 X_1 + b_2 X_2$ şeklinde oluşturulan modele göre sağlığa bütüncül bakış ve tamamlayıcı tıbbi düşünsel bakış boyutlarının tekrar ziyaret etme niyetinde toplam varyansın 0,21'ini açıkladığı tespit edilmiştir ($p \leq 0,005$).

Araştırmada ortaya çıkan nitel bulgular

Balıca Mağarası'nı sağlık amaçlı ziyaret eden 57 katılımcıyla rastgele görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, katılımcıların sağlık durumları şu şekilde dağılmaktadır: 25 kişinin KOAH, 7 kişinin alerjik astım, 17 kişinin astım, 4 kişinin nefes darlığı, 1 kişinin uyku apnesi, 1 kişinin omurga ağrısı, 1 kişinin cilt hastalığı ve 1 kişinin ise ses kaybı olduğu belirlenmiştir.

KOAH hastalarından (n:25) 10 kişinin 6 ay süreyle rahatlama sağladığı, 4 kişinin 1 yıl süresince iyileşme gösterdiği, 6 kişinin ise 2 yıl boyunca rahatlama yaşadığı belirlenmiştir. Ayrıca, 3 kişi tamamen iyileşerek KOAH hastalığından kurtulmuş, 2 kişi ise hiçbir fayda görmediğini belirtmiştir. Rahatlama sağlayanlar arasında, bütün ürünleri kullanmaya devam eden 2 kişi ve çamaşır suyu kullanımı nedeniyle tetiklenen 1 kişi, iyileşme sürecinde azalma yaşadıklarını ifade etmiştir. Bunun dışında, 1 kişi KOAH hastalığının yanı sıra akciğerinde kanser kitlesi bulunduğunu ve mağara ziyaretleri sonrası kanser kitlesinin tamamen kaybolduğunu, doktorların da durumu şaşkınlıkla karşıladığını dile getirmiştir. KOAH hastalarının mağarada geçirdiği süre, en az 3 gün, en fazla ise 10 gün olarak belirlenmiştir. Bu kişilerin kalış süreleriyle rahatlama ya da iyileşme düzeylerinde belirgin bir fark olmadığı gözlemlenmiştir. 3 yıldır her yıl düzenli olarak mağarayı ziyaret ettiğini belirten bir KOAH hastası, bu ziyaretlerden sonra hastalığının belirtilerini hiç göstermediğini ifade etmiştir. 7 gün mağarada kalan bir diğer KOAH hastası ise medikal ilaçlarını tamamen bıraktığını ve yalnızca bitkisel ürünler kullandığını belirtmiştir. Hiç fayda görmediklerini söyleyen 2 KOAH hastası, 70 yaş üzerinde olduklarını ve hastalıklarının ileri seviyede olduğunu aktarmıştır.

Alerjik astım hastalarından (n:7) 2 kişinin 6 ay süreyle rahatlama sağladığı, 3 kişinin 1 yıl boyunca iyileşme gösterdiği ve 2 kişinin tamamen iyileşerek hastalıktan kurtulduğu tespit edilmiştir. Bu hastalar

arasında, tütün ürünleri kullanmaya devam eden bir kişi rahatlama sürecinin azaldığını belirtmiştir. Alerjik astım hastalarının mağarada geçirdiği süre, en az 3 gün, en fazla ise 6 gün olarak kaydedilmiştir.

Astım hastalarından (n:17) 6 kişinin 6 ay süresince rahatlama sağladığı, 4 kişinin 1 yıl boyunca iyileşme gösterdiği ve 7 kişinin tamamen iyileşerek hastalıktan kurtulduğu belirlenmiştir. Bu hastaların mağarada geçirdiği süre, en az 3 gün, en fazla 10 gün arasında değişmektedir. Katılımcıların kalış sürelerine göre iyileşme ya da rahatlama düzeylerinde bir farklılık gözlemlenmemiştir.

Nefes darlığı (n:4) hastalarından birinin 1 yıl süresince rahatlama sağladığı, 3 kişinin ise hastalıktan tamamen kurtulup iyileştiği belirlenmiştir. Nefes darlığı hastalarının mağarada geçirdiği süre, en az 7 gün, en fazla ise 10 gün olmuştur. Bu kişilerin kalış sürelerine göre rahatlama ya da iyileşme düzeylerinde fark bulunmamıştır.

Uyku apnesi (n:1) hastası olan bir kişinin uyku kalitesinin arttığı ve nefes problemlerinin tamamen düzeldiği gözlemlenmiştir. Bu kişi mağarada 10 gün geçirmiştir. Mağara ziyaretinden önce merdiven ve rampaları çıkmakta zorlandığını, ancak ziyaret sonrası bu hareketleri kolaylıkla yapabildiğini ifade etmiştir.

Omurga ağrısı (n:1) yaşayan bir katılımcının, mağarada 4 gün vakit geçirdiği belirlenmiştir. Refakatçi olarak eşinin yanında geldiğini söyleyen hasta, uzun süredir yaşadığı ağrının mağara ziyaretinden sonra tamamen geçtiğini ifade etmiştir.

Cilt hastalığı (n:1) bulunan bir başka katılımcı, mağarada 7 gün geçirmiştir. Katılımcı, mağara ziyaretinin ardından ikâmetine döndükten 15 gün sonra cilt rahatsızlığının tamamen iyileştiğini belirtmiştir.

Ses kaybı (n:1) yaşayan bir hastanın, mağarada 5 gün vakit geçirdiği tespit edilmiştir. Hasta, uzun yıllar boyunca sesini kaybettiğini ve mağara tedavisinin ardından sesini geri kazandığını, 5 yıldır herhangi bir ses sorunu yaşamadığını ifade etmiştir.

Tüm bu hastalar, Balıca Mağarası'nın sağlıkları üzerindeki etkileri hakkında çeşitli görüşler belirtmiş ve ziyaret sonrası deneyimlerini paylaşmışlardır. Örneğin, bir KOAH hastası, ev ile iş yeri arasındaki 4 kilometrelik mesafeyi, hastalığı nedeniyle araç kullanmadan geçemediğini ancak mağara tedavisi sonrası 1000 kilometrelik yolu sadece 15 dakikalık molalarla rahatlıkla alabildiğini ifade etmiştir. Diğer bazı hastalar, mağaraya ilk geldiklerinde 504 basamaktan oluşan merdivenlerin sadece 50-100 basamağını çıkabildiklerini, ancak birkaç gün sonra nefeslerinin açılmasıyla tüm merdivenleri rahatça inip çıktıklarını belirtmişlerdir. Bir KOAH hastası, mağaraya girdiklerinde sanki içine hava üflendiği hissini yaşadığını ve hastalığının seyrinin ciddi şekilde azaldığını söylemiştir. Bir başka KOAH hastası, 78 yaşında olduğunu belirterek mağara ziyaretinin üçüncü gününde rahatlama hissetmeye başladığını, ikamet yerine döndükten 15 gün sonra ise bu etkilerin çok daha belirgin hale geldiğini ifade etmiştir. Bir başka katılımcı ise, mağara tedavisinin ardından 1 yıl içinde medikal ilaçlarını tamamen bıraktığını bildirmiştir.

Sonuç ve öneriler

Sağlık, bireyleri turizme yönlendiren faktörlerden biridir ve zihinsel, bedensel ve ruhsal sağlık açısından önemli bir role sahiptir. İnsanlar, fiziksel, zihinsel, sosyal ve ekolojik risklerden korunmayı ve sağlıklarını iyileştirmeyi hedeflerken, bu durum sağlık turizmine olan talebi artırmaktadır (İpek vd., 2023: 199). Sağlıklarını korumak ya da düzeltmek isteyen bireyler, çok sayıda farklı seçeneğe sahip olan TAT'a yönelmektedir. Bu çalışmada, Balıca Mağarası'nı sağlık amacıyla ziyaret eden kişilerin tekrar ziyaret etme niyetlerinin olumlu yönde olduğu gözlemlenmiştir. Diğer taraftan katılımcıların TAT kullanımlarının modern tıptan memnuniyetsizlikten kaynaklanmadığı bu çalışmanın öne çıkan sonuçlarından biridir. Mevcut bu çalışmanın benzer çalışmalarla (Furnham ve Smith, 1988; Barret vd., 2000; Sirois ve Gick 2002; McFadden, 2010; George vd., 2011; Yurdakul ve Sarı, 2020; Akalın vd., 2023:) sonuçlarının uyumadığı; yapılan çalışmalarda, bireylerin modern tıptan yeterli fayda

göremediklerinde tamamlayıcı ve alternatif tedavi yöntemlerine yöneldikleri tespit edilmiştir. Ayrıca, mevcut bu çalışmanın sonuçları incelendiğinde katılımcıların tamamlayıcı tıbbi halk sağlığı için bir tehdit olarak görmediği ve her iki tedavi yaklaşımının da birbirini desteklemesi gerektiği yönünde görüş bildirdiği anlaşılmaktadır. Öte yandan örneklemenin içerisinde seçilen 57 katılımcıyla yapılan tesadüfi görüşmelerde 36 kişinin hastalıklarının seyrinde geçici bir rahatlama yaşadığı; 19 kişinin tamamen iyileşerek hastalıktan kurtulduğu; 2 kişinin ise mağara tedavisinden herhangi bir fayda görmediği anlaşılmıştır. Balıca Mağarası, bazı bireylerde solunum yolu hastalıklarına karşı geçici bir rahatlama sağlarken, diğerlerinde tamamen iyileşmeye yol açmıştır. Ancak, tüm bu bilgiler, hastaların sağlık durumlarına ilişkin hissettikleri düzeyi temel almakta olup, hastalığın kesin tanısı, seviyesi, bireysel demografik özellikler ve hastalık öyküsü gibi faktörler uzman hekimler tarafından modern tıbbi yöntemlerle değerlendirilmelidir. Her bireyin hastalık seviyesi, geçmişi ve alerjik durumları farklılık gösterebileceğinden, mağara tedavisi öncesi ve sonrası düzenli sağlık kontrolleri yapılmasının, bu çalışmanın sonuçlarını daha net bir şekilde ortaya koyacağı düşünülmektedir. Araştırmada öne çıkan diğer önemli bir konu ise Balıca Mağarası özelinde pazarlama, tanıtım ve reklam çalışmalarının eksikliğidir. Balıca Mağarası Tabiat Parkı'nın sağlık turizmi potansiyelini artırmak ve ziyaretçi deneyimini iyileştirmek amacıyla şu öneriler sunulmaktadır:

- Balıca Mağarası Tabiat Parkı'nda, özellikle solunum yolu rahatsızlıklarının incelenmesine yönelik olarak, modern tıbbi donanımla donatılmış ve uzman hekimlerle desteklenen bir sağlık kuruluşunun kurulması, mağara öncesi ve sonrası hasta verilerinin değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Ayrıca, bu merkez tarafından hastaların ikamet yerlerine döndükten sonra belirli aralıklarla izlenmeleri, tedavi sürecinin bütüncül değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.
- Solunum yolu hastalıkları başta olmak üzere çeşitli sağlık sorunları nedeniyle mağarayı ziyaret eden bireyler için, giriş alanında sürekli hazır bulunacak şekilde acil müdahale ekiplerinin istihdam edilmesi önerilmektedir.
- Gözlemler neticesinde, mağarayı sağlık amaçlı ziyaret eden kişilere ilişkin resmi bir kayıt sisteminin bulunmadığı tespit edilmiştir. Gişeden alınan biletlerde bu tür ziyaretlere yönelik bir ayırım yapılmamaktadır. Bu nedenle, sağlık temelli ziyaretler için ayrı bir biletleme sisteminin oluşturulması ve buna bağlı istatistiklerin yıllık olarak tutulması, gelecekte sağlık turizmine yönelik yatırımların planlanmasında önemli bir veri kaynağı sağlayacaktır.
- Toplamda 6.500 m²'lik iç hacme sahip Balıca Mağarası'nda, ziyaretçilere açık bölümde yaklaşık -50 metreye kadar inilebilmektedir. Mağaranın kapalı bir ortamda bulunması, engebeli yapısı ve dik merdivenleri, olası kaza risklerini artırmaktadır. Bu doğrultuda, mağara içerisinde acil durumlar için girişteki gişeye sinyal gönderebilecek alarm sistemlerinin kurulması önerilmektedir.
- Hastaların bölgede uzun süreli konaklayabilmelerini ve kür uygulamalarını sağlamak adına, tabiat parkı içinde inşa edilen konaklama tesislerinin kısa sürede faaliyete geçirilmesi gerekmektedir. Tesislerin yetersiz kalması durumunda ise Tokat Merkez'deki otellerle iş birliği yapılarak ulaşımın servis araçlarıyla sağlanması tavsiye edilmektedir.
- Seyahat acentelerinin Tokat bölgesine yönlendirilmesi, Balıca Mağarası'nın tur güzergâhlarına dâhil edilmesi ve sağlık turizmi kapsamında özel paket turların organize edilmesi önerilmektedir.
- Mağara güzergâhında toplu taşıma araçlarının bulunmaması, ziyaretçiler açısından önemli bir ulaşım sorunu teşkil etmektedir. Bu nedenle, Tokat Merkez'deki belirli noktalardan mağaraya düzenli aralıklarla toplu taşıma seferlerinin başlatılması önerilmektedir.
- Mağaranın girişine ulaşmak için 131 basamaklı bir merdiven kullanılmaktadır. Bu durum, özellikle yaşlı ve engelli bireyler için erişim zorluğu oluşturmaktadır. Bu nedenle, söz konusu alana yatay asansör sistemi kurulması ve gerekli teknik çalışmaların başlatılması önerilmektedir. Araçla ulaşımın sağlanabildiği arka bölümde mevcut otopark alanının genişletilmesi ve bu yönde altyapı çalışmalarının yürütülmesi uygun olacaktır.
- Mağaranın iç kısmında 504 basamak bulunmakta olup, alanın engebeli yapısı nedeniyle tüm mağara boyunca bir asansör sistemi kurmak teknik olarak mümkün görünmemektedir. Ancak girişten sonra yer alan Havuzlu Salon'a kadar koltuk tipi bir merdiven asansörü kurulması, özellikle yaşlı ve engelli ziyaretçiler için mağara deneyimini erişilebilir kılacaktır.

- 485 hektarlık bir sit alanında yer alan Balıca Mağarası, ormanlık yapısıyla ekoturizm açısından yüksek potansiyele sahiptir. Bu nedenle, söz konusu alan içinde ya da çevresinde kamp, karavan ve çadır alanlarının uygun konumlarda yapılandırılması ve hizmet çeşitliliğinin artırılması önerilmektedir.
- Mağaranın otopark alanında yer alan tuvaletlerin bir bölümünün engelli bireylerin kullanımına uygun şekilde yeniden düzenlenmesi önerilmektedir.
- Balıca Mağarası'nın ulusal ve uluslararası tanıtımının sürekli ve etkili bir biçimde yapılması, bölgenin turizm gelirlerinin artırılması ve tanınırlığının sağlanması açısından önem arz etmektedir.
- Dijitalleşmenin hızla arttığı günümüzde Balıca Mağarası'na yönelik özel bir web sayfası oluşturulması; bu platformda ziyaretçi yorumları, tartışmalar, giriş ücretleri, güncel duyurular, yakın konumlardaki konaklama ve dinlenme tesisleri ile harita bilgilerinin paylaşılması, ziyaretçi sayısının artmasına katkı sağlayacaktır. Web sitesinde tamamlayıcı ve alternatif tıpla ilgili bir sağlık köşesine yer verilmesi ve bu bölümde çeşitli kür uygulamalarına ilişkin bilgilere yer verilmesi önerilmektedir.
- Tadilat çalışmaları nedeniyle Balıca Mağarası'nın belirli dönemlerde kapatılması, potansiyel ziyaretçilerin planlarını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle sağlık turistlerinin yoğun ilgi gösterdiği Eylül-Ekim ve Nisan-Mayıs aylarında tadilat faaliyetlerinin planlanmaması önerilmektedir. Ayrıca pandemi ve tadilat dönemlerinde mağaranın kapalı olduğuna dair kamuoyunun yeterince bilgilendirilmemesi, sağlık turistlerinin mağarayı ziyaret etmelerini engellemiştir. Bu nedenle, benzer durumlarda etkin bir bilgilendirme sisteminin oluşturulması gerekmektedir.

Tokat'ın en önemli turistik değerlerinden biri olan Balıca Mağarası'na yönelik sunulan önerilerin hayata geçirilmesinin, ziyaretçi sayısının artırılmasına önemli katkılar sağlayacağı öngörülmektedir. Artan ziyaretçi sayısının, bölgedeki yan ve destekleyici turistik ürünlerin gelişimine ve çeşitlenmesine de olumlu etki yapacağı düşünülmektedir. Sağlık turizmine ilgi duyan araştırmacılara, TAT kullanımına yönelik tutum ve davranışların farklı mağaralar özelinde incelenmesi önerilmektedir. Bu tür araştırmalar, gelecekte Balıca Mağarası'na dair yapılan bu çalışmanın kıyaslanabilmesine yönelik zemin hazırlayabilir.

Kaynakça

- Akalın, B., İrban, A. ve Özargun, G. (2023). Türkiye'de geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının mevcut standartları ve iyileştirme önerileri. *Sağlık Profesyonelleri Araştırma Dergisi*, 5(1), 49-69. <https://doi.org/10.57224/jhpr.1230794>
- Akyüz, A. (2008). *Sağlık turizmi çerçevesinde mağara turizmi: Çankırı İli-Polonya Krakow Bölgesi örnekleri karşılaştırmalı analizi* [Uzmanlık tezi]. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Arcı, F. (2019). Türkiye'de üçüncü yaş turizm potansiyeli ve kaynak kullanımı. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 24(42), 123-138. <https://doi.org/10.17295/ataunidcd.643419>
- Aydın, O. (2012). Türkiye'de alternatif bir turizm; sağlık turizmi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14(23), 91-96.
- Barrett, B., Marchand, L., Scheder, J., Appelbaum, D., Chapman, M., Jacobs, C., Westergaard, R. ve St Clair, N. (2000). Bridging the gap between conventional and alternative medicine. *Journal of Family Practice*, 49(3), 234-239. <https://research.ebsco.com/linkprocessor/plink?id=7462748e-6fe7-33e3-a871-9b197e647088>.
- Baynal Doğan, T.G., Doğan, S., ve Baynal, B. (2020). İleri yaş ve engelli turizmi hedef kitlesine yönelik bolu ili sağlık serbest bölgesi tasarımı. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 23(2), 295-311.
- Bayram, M. ve Oduncuoğlu, F. (2019). Turizm sektöründe yiyecek-içecek hizmetlerinin sağlık turizmi türleri ile ilişkisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(3), 2360-2382. <https://doi.org/10.21325/jotags.2019.476>
- Bekişoğlu, Ş. ve Özel, N. (2002). *GAP Bölgesi termal su kaynaklarının seracılık ve termal turizmde değerlendirilmesi*. Çevre, Eğitim Sağlık ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı (ÇESAV).

- <https://www.kalkinmakutuphanesi.gov.tr/assets/upload/dosyalar/388f833c3ee65b037fa0a9b7e808588c8444.pdf> adresinden erişildi.
- BHC. (2019). *Balıca Mağarası'nın tedavi merkezi olarak değerlendirilmesi danışmanlık raporu*. BHC Biyoteknoloji Medikal Ürünler ve Ar-Ge Danışmanlık San. Tic. Ltd. Şti., Tokat.
- Biçer, İ. ve Balçık, P. Y. (2019). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp: Türkiye ve seçilen ülkelerinin incelenmesi. *Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi*, 22(1), 245-257.
- Cigna, A. A. ve Forti, P. (2013). Caves: the most important geotouristic feature in the World. *Tourism and Karst Areas*, 6(1), 9-23.
- Çetin, O. B. (2007). Eskişehir'de tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. *Sosyoekonomi*, 6(6), 89-105.
- Çılgınoğlu, H. (2018). *Uluslararası sağlık turizminin ekonomik, hukuki ve idari yönden değerlendirilmesi: Türkiye'deki hastaneler üzerinde örnekleme* [Yüksek lisans tezi], Kastamonu Üniversitesi.
- Çiftci, M. M. (2019). Kupa tedavisi ve klinik uygulamalar. *Journal of Biotechnology and Strategic Health Research*, 3(2019), 22-28. <https://doi.org/10.34084/bshr.537972>
- Dede, Z. (2011). *Çankırı Tuz mağaralarının tıbbi jeoloji açısından değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi], Niğde Üniversitesi.
- Dikmetaş Yardan, E., Dikmetaş, H., Coşkun Us, N. ve Yabana, B. (2014). Türkiye'de ve Dünya'da sağlık turizmi. *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, 8(2014), 27-42.
- Doğan, B., Karabudak Abuaf, Ö. ve Karabacak, E. (2012). Tamamlayıcı/alternatif tıp ve dermatoloji. *Archives of the Turkish Dermatology & Venerology/Turkderm*, 46(2), 62-66. <https://doi.org/10.4274/Turkderm.26214>
- Donat, Y. (2017, Şubat 21). Mağara. *Sabah Gazetesi*. 20 Ekim 2022 tarihinde www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2017/02/21/magara adresinden erişildi.
- Donat, Y. (2019, Ağustos 12). Bir Yazı Yazdık Ve. *Sabah Gazetesi*. 20 Ekim 2022 tarihinde www.sabah.com.tr/yazarlar/donat/2019/08/12/bir-yazi-yazdik-ve adresinden erişildi.
- Ernst, E. (2000). The role of complementary and alternative medicine. *Bmj*, 321(4), 1133-1135. <https://doi.org/10.1136/bmj.321.7269.1133>
- Faysal, İ. (1989). Balıca mağarası. *Mağara Araştırma Derneği (MAD) Bülteni Speleological society of Turkey*, Mayıs(5), 9-10. <https://d25tea7qfcsjlw.cloudfront.net/5649/modul/131917/129976.pdf> adresinden erişildi.
- Furnham, A. (2007). A modern health worries, personality and attitudes to science associated with the use of complementary and alternative medicine. *British Journal of Health Psychology*, 12(2), 229-243. <https://doi.org/10.1348/135910706X100593>
- Furnham, A. ve Smith, C. (1988). Choosing alternative medicine: a comparison of the beliefs of patients visiting a general practitioner and a homoeopath. *Social Science & Medicine*, 26(7), 685-689. [https://doi.org/10.1016/0277-9536\(88\)90060-3](https://doi.org/10.1016/0277-9536(88)90060-3)
- Geleneksel ve Tamamlayıcı Tıp Uygulamaları Yönetmeliği (2014). *T.C. Resmî Gazete*, (29158, 27 Ekim 2014). <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/10/20141027-3.htm>
- George, S., Jackson, J. L. ve Passamonti, M. (2011). Complementary and alternative medicine in a military primary care clinic: a 5-year cohort study. *Military Medicine*, 176(6), 685-688. <https://doi.org/10.7205/milmed-d-10-00242>
- Güripek, E. (2020). Sağlık turizmi kapsamında mağara tedavisi (speleoterapi) Tokat Balıca Mağarası. O. İçöz, M. Uysal, M. Tuna ve A. Başoda (ed.). *MTCON'20 Kıtalararası Turizm Yönetimi Konferansı Bildiriler Kitabı* (1351-1358). Detay Yayıncılık.
- Halilova, H., Yusufov, Z. ve Ahundova, E. (2008). Türkiye ve Azerbaycan Tuz Mağaraları ve sağlık üzerine etkileri. E. Atabey (Ed.). *Uluslararası Katılımlı Tıbbi Jeoloji Sempozyumu Kitabı* (125-128). MTA. ISBN: 978- 975-7946-33-5
- İpek, E., Batmaz, O. ve Yazıcı Ayyıldız, A. (2023). Sağlık turizmi farkındalığı: Kuşadası örneği. *International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences (ICENSOS)*, 2023(1), 199-202. <https://as-proceeding.com/index.php/icensos/article/view/436> adresinden erişildi.
- Karadeniz, V. (2018). Dupnisa Mağarası ve turizm potansiyeli. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(61), 284-297. <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2018.2919>
- Karadeniz, V., Çelikoğlu, Ş. ve Akpınar, E. (2009). Gököl Mağarası ve turizm potansiyeli. *Journal of Turkish Studies*, 4(8), 1621-1641. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.1012>

- Koçan, N. (2012). Karaca Mağarası'nın (Gümüşhane) alternatif turizm kapsamında değerlendirilmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 37-44.
- Kozak, M. (2018). *Bilimsel Araştırma: Tasarım, Yazım ve Yayın Teknikleri*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Köse, E., Ekerbiçer, H. ve Erkorkmaz, Ü. (2018). Complementary, alternative and conventional medicine attitude scale: Turkish validity reliability study, *Sakarya Tıp Dergisi*, 8(4), 726-736. <https://doi.org/10.31832/smj.478148>
- Kuşat, N. ve Esen, E. (2022). Sağlık turizmi perspektifinden Türk sağlık sektörü rekabet gücü. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 37-50.
- McFadden, K., Hernandez, T.D. ve Ito, T. (2010). Attitudes toward complementary and alternative medicine influence its use. *Explore*, 6(6), 380-388. <https://doi.org/10.1016/j.explore.2010.08.004>
- Mueller, H. ve Kaufmann, E. L. (2001). Wellness tourism: market analysis of a special health tourism segment and implications for the hotel industry. *Journal of Vacation Marketing*, 7(1), 5-17. <https://doi.org/10.1177/135676670100700101>
- Nazik, L. (2018). Yeraltı karanlıklar dünyasının gizemli oluşumları mağaralar. *Mavi Gezegen Popüler Yerbilim Dergisi*, 24(2018), 20-36.
- Özsarı, S. ve Karatana, Ö. (2013). Sağlık turizmi açısından Türkiye'nin durumu, *Journal of Kartal Training & Research Hospital/Kartal Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, 24(2), 136-144. <https://doi.org/10.5505/jkartaltr.2013.69335>
- Öztürk, Y. (2018). Sağlık turizmi kapsamında tuz mağaralarının speleoterapi amacıyla kullanımları üzerine bir araştırma. B. Eryılmaz, K. Özlü, Y. B. Keskin ve C. Yüçetürk (Ed.), *Sosyal bilimlerde güncel akademik çalışmalar içinde* (ss. 719-734). Gece Kitaplığı.
- Öztürk, Y. E., Dömbekci, H.A. ve Ünal, S. N. (2020). Geleneksel tamamlayıcı ve alternatif tıp kullanımı. *Bütünleyici ve Anadolu Tıbbi Dergisi*, 1(3), 23-35.
- Samuk, M. (2009). Balıca İndere mağarası harita ve hasar tespit etkinlikleri, *Mağara Araştırma Derneği Bülteni*, Kasım (15), 50-53.
- Sirois, F. M. ve Gick, M. L. (2002). An investigation of the health beliefs and motivations of complementary medicine clients. *Social Science & Medicine*, 55(6), 1025-1037. [https://doi.org/10.1016/S0277-9536\(01\)00229-5](https://doi.org/10.1016/S0277-9536(01)00229-5)
- Smith, M. ve Pucsko, L. (2009). *Health and wellness tourism*. Elsevier Ltd.
- Sütçü, S. (2018). *Sosyolojik açıdan alternatif tıp geleneği ve uygulamaları: Isparta örneği* [Yüksek lisans tezi], Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Şimşek, O. (2020). Naheivan Duzdağın sağlık turizm potansiyeli. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 25(2020), 21-38. <https://doi.org/10.9775/kausbed.2020.002>
- Tokat Valiliği (T.Y.). *Balıca Mağarası*, 06 Eylül 2020 tarihinde <http://www.tokat.gov.tr/ballica-magarasi> adresinden erişildi.
- Tontuş, H. Ö. (T.Y.). *Sağlık turizminin tarihçesi*. 21 Kasım 2020 tarihinde <https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,68081/saglik-turizminin-tarihcesi.html> adresinden erişildi.
- Tontuş, Ö. (17 Haziran 2019). *Sağlık turizmi nedir?*. 21 Kasım 2020 tarihinde <https://saglikturizmi.saglik.gov.tr/TR,68082/saglik-turizmi-nedir.html> adresinden erişildi.
- Tökü, Y. E. (2017). *Turizm ve Türkiye'de sağlık turizmi: bir nitel araştırma* [Yüksek lisans tezi], Acıbadem Mehmet Ali Aydınlar Üniversitesi.
- Usta, Ö. (2002). *Genel turizm*. Anadolu Matbaacılık.
- WHO (2002). *Traditional Medicine Strategy/2002-2005*, 28 Aralık 2022 tarihinde https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67163/WHO_EDM_TRM_2002.1_eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden erişildi.
- Yalçın, B. ve Çelik, S. (2018). Sağlık turizmin tarihi. S. Çelik ve B. Yalçın (Ed.), *Termal turizm ve işletmeciliği içinde* (ss.1-6) Detay Yayıncılık.
- Yeşil, P., Yeşil, M. ve Yılmaz, H. (2008). Jeolojik miras alanlarının alternatif turizm kapsamında değerlendirilmesi: Balıca Mağarası örneği. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 39(2), 241-248.
- Yirik, Ş., Ekici, R. ve Baltacı, F. (2015). *Türkiye ve Dünyada sağlık turizmi (medikal turizm)*. Detay Yayıncılık.

- Yurdakul, E. S. ve Sarı, O. (2020). Geleneksel ve tamamlayıcı tıp uygulamalarının etik yönden incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 10(3), 404-414. <https://doi.org/10.31020/mutftd.720120>
- Yücel, A. (2008). *Mağara turizmi Tokat Balıca Mağarası örneği*. [Uzmanlık Tezi], Kültür ve Turizm Bakanlığı Yatırım ve İşletmeler Genel Müdürlüğü.
- Zeybek, H. İ. (2003). Akdağ'ın (Tokat) doğal ortam özellikleri ve turizm potansiyeli. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 8(9), 119-142.

Etik kurul onayı

Bu çalışmanın yürütülebilmesi sebebi ile Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 30.07.2021 tarihinde (sayı: 31906847/050.04.04.08-140) etik kurul onayı alınmıştır.

Çıkar çatışması beyanı

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Teşekkür

Bu çalışmanın yürütülme süreçlerinde bilgi, deneyimlerini paylaşan, destek ve katkılarını sunan Tokat İl Doğa Koruma ve Milli Parklar Müdürü Sayın İhsan İKİNCİ'ye teşekkürlerimi sunarım.